

DE KLEINE AARDE ecologisch project 1972 – 2011

Jan Juffermans (auteur)
Bea Schoenmakers (tweede lezer)
23 juli 2015

Samenvatting

In Boxtel ging in 1973 het project *De Kleine Aarde* van start in de Van Cooth-hoeve. Een jaar eerder was al het eerste nummer van het gelijknamige tijdschrift uitgebracht. *De Kleine Aarde* was lange tijd een unieke organisatie die zich vooral richtte op het ontwikkelen van alternatieven voor verkeerde ontwikkelingen in de samenleving op het gebied van energie, voedsel en grondstoffen. Concreet werd gewerkt aan nieuwe ideeën voor een duurzame leefstijl. Vele honderden mensen hebben er gewerkt en vele duizenden mensen bezochten het project in de loop der jaren. Ook vele duizenden mensen werden voor korte of langere tijd donateur van Stichting *De Kleine Aarde*, die aanvankelijk ook 'De jonge onderzoekers, proeftuin Noord-Brabant' werd genoemd. Naast biologische landbouw en voeding stonden thema's als duurzaam bouwen, hergebruik en duurzame energie centraal. Eind 2010 kwam een einde aan Stichting *De Kleine Aarde* en werd de fase als ecologisch bezoekerscentrum afgesloten, omdat intussen overal elders vergelijkbare projecten waren ontstaan. Enkele uit *De Kleine Aarde* voortgekomen stichtingen gingen wel door. En de eigenaar van het terrein, de gemeente Boxtel, ging op zoek naar nieuwe gebruikers van het complex. Daarbij werd het uitgangspunt gehanteerd dat duurzaamheid het centrale thema moest blijven.



1. De Club van Rome: grenzen aan de groei

Het project De Kleine Aarde begon ongeveer tegelijkertijd met het debat over de belangrijke publicatie Limits to Growth, een rapport dat geschreven werd voor de Club van Rome, en waarvan de vertaling – Grenzen aan de groei – in Nederland zeer goed werd verkocht. Het maakte veel los, want dit rapport maakte duidelijk dat we, als de groei van de wereldbevolking en de materiële consumptie zouden doorgaan zoals die zich toen al ontwikkelden, rond het jaar 2000 in steeds grotere problemen zouden komen. Het was dus een wake-up call om andere wegen in te slaan. Dat was bij onder anderen wetenschapsjournalist Sietz Leeftang niet aan dovemansoren verteld. Vanuit zijn huis in Riethoven begon hij aan de ontwikkeling van zogenaamde ‘alternatieven’ die ons een veiliger toekomst zouden kunnen bieden. Begin 1972 verscheen het eerste nummer van het tijdschrift De Kleine Aarde, met een keuze aan artikelen over voedsel, zonne- en windenergie, tuinieren en methaangas. Onder anderen de auteur van dit artikel werd toen direct abonnee/donateur. En het aantal donateurs groeide langzaam maar zeker tot ruim 13.000.



2. De start in Boxtel: maart 1973

Op 1 maart 1973 ging het project officieel van start als ‘De Kleine Aarde’ in Boxtel. Van de gemeente werd de Van Cooth-hoeve met 2,7 hectare land (verkregen uit een legaat van de familie Van Cooth) gehuurd. Binnen de kortste keren waren er tientallen vrijwilligers actief met biologische tuinbouw, met energie-experimenten, voedselprojecten en andersoortig (ver)bouwen. Al snel kwamen ook talloze mensen een kijkje nemen, voor wie een

rondleidingsprogramma werd ontwikkeld. En er ontstond ook een cursusgroep die voor de diverse onderwerpen korte en meerdaagse cursussen en weekenden organiseerde.

3. Uitreiking Margrietprijs juni 1973

Na een nog maar korte periode van activiteiten was er al zoveel publiciteit gegenereerd, dat De Kleine Aarde de Margrietprijs 1973 kreeg uitgereikt door het gelijknamige tijdschrift. Ook deze uitreiking zorgde weer voor extra publiciteit, waardoor de landelijke bekendheid alsmaar groeide. Voor Boxtel werd De Kleine Aarde het project dat jaarlijks de meeste bezoekers van buiten trok. Ook veel mensen uit het buitenland wisten het project te vinden. In Wales in Engeland was ongeveer in dezelfde tijd een dergelijk centrum van de grond gekomen: het Centre for Alternative Technology (CAT).

4. Bezoek koningin Juliana in 1974

Een van de opvallendste projecten in de beginjaren was de bouw van het Bolhuis of Kringloophuis. De verwarming kwam van opgeslagen warm water in de kelder vanuit een grote zonnecollector die van oude radiatoren was gemaakt. Regenwater werd opgevangen voor hergebruik en de driehoekige ramen waren van dubbel glas. En naast het Bolhuis was de biogasinstallatie die het gas moest leveren om te koken. Op 15 oktober 1974 kwam koningin Juliana op bezoek om met name een kijkje te nemen bij dit bijzondere bouwwerk dat toen bijna voltooid was. Met laarzen aan banjerde ze samen met bestuursleden, medewerkers en burgemeester Pesch van Boxtel door de modder van het laantje naar het Bolhuis dat later tot Julianalaantje werd gedoopt.



5. Sietz Leeflang vertrekt in 1977

Het was destijds groot nieuws: de initiatiefnemer van het project in Boxtel verliet De Kleine Aarde. Er was groeiende onenigheid ontstaan tussen de leiding en de medewerkers over de koers van het beleid. Leeflang koos ervoor elders in Boxtel het project 'De Twaalf Ambachten' te starten, waar hij vooral met alternatieve technieken aan de slag ging, zoals het zelf bouwen van tegelkachels, een onderlandhuis, natuurlijke zuivering van water en een toilet zonder gebruik van het riool. Begin 1978 komt Jan Juffermans in dienst bij De Kleine Aarde als eindredacteur van het tijdschrift en als coördinator van de uitgeverij.

De grote brand van 1978

Twee met vuur spelende kinderen uit de buurt veroorzaakten in februari 1978 een grote brand in de Van Cooth-hoeve. Een flinke interne renovatie was juist bijna afgerond, maar dat ging allemaal weer in vlammen op. De hele bovenverdieping brandde af, waarmee ook de hele voorraad aan tijdschriften verloren ging. Met een grote actie onder de donateurs ('Help De Kleine Aarde uit de Brand!'), hulp van de burens van La Salle en grote inzet van de medewerkers kon het werk toch weer doorgang vinden, onder andere in een tijdelijk houten schoolgebouwtje op het terrein.

6. Veel concrete projecten

Uitgangspunt op De Kleine Aarde was vooral om concrete alternatieven te ontwikkelen en daarover te publiceren en er ook via allerlei andere kanalen meer bekendheid aan te geven. Het was in feite een en al marketing voor de vele mogelijkheden voor duurzame leefstijlen. Hier volgt in min of meer chronologische volgorde een selectie van de vele onderwerpen en projecten waaraan in Boxtel en elders gewerkt is. Samen geven ze een aardig beeld van de grote variatie aan thema's en activiteiten die door de medewerkers werden ontplooid.

Het Boldercentrum: de productie van de tuinen van De Kleine Aarde werd verkocht in een groeiend aantal biologische winkels in de regio Den Bosch, Eindhoven en Tilburg. Voor het vervoer van meer producten naar de winkels werd in 1974 een verdeelcentrum opgezet: Het Boldercentrum. Na enkele jaren werd dit onderdeel verzelfstandigd en verhuisde het naar het industrieterrein in Boxtel vanwege het vele vervoer met vrachtwagens.

Gezamenlijke uitgave: twee keer (in 1975 en in 1976) werd het tijdschrift De Kleine Aarde geheel samen met het blad van Milieudefensie uitgegeven. Dat gebeurde vanuit de gedachte dat het werk van de beide organisaties elkaar goed aanvulden: aan de ene kant acties tegen verkeerde ontwikkelingen en anderzijds de alternatieven die werden ontwikkeld. Bij die twee keer is het gebleven.

Het Piramideplan: in 1977 lanceerde De Kleine Aarde het Piramidewoningplan samen met de architecten Gerard Schouten en Gerrit de Jonge. In 1982 werd een voorbeeldpiramidehuis met o.a. zonnecollectoren en een ingebouwde serre op De Kleine Aarde gebouwd. In de gemeenten Huizen en Schiedam verrezen kleine wijken met deze piramidehuizen in diverse maten en soorten.



De Schijf van Vier: als alternatief voor de Schijf van Vijf van het Voorlichtingsbureau voor de Voeding in Den Haag ontwikkelde De Kleine Aarde in 1978 de Schijf van Vier met veel groenten, volwaardige basisproducten en zonder vlees. Er werd een grote kleurige poster (A2) van gemaakt en die was ook op A4 verkrijgbaar. Deze poster werd het symbool van De Kleine Aarde.

Jubileumboek 'De Aarde, je Leven': mede omdat bij de brand van begin 1978 alle reeds verschenen nummers van het tijdschrift De Kleine Aarde waren verbrand, werd een fraai jubileumboek gemaakt met o.a. veel artikelen uit de eerste vijf jaargangen. Minister Ginjaar kwam het eerste exemplaar in ontvangst nemen in het noodgebouw op De Kleine Aarde.



Doe-het-zelf windmolen: de Energiegroep ontwikkelde een kleine windmolen die mensen zelf konden bouwen. Het voorbeeld van die molen werd in 1978 op het terrein geplaatst en er werd in eigen beheer ook een handboek over uitgegeven.

Hergebruiketiketten: vanaf 1979 werden ze op de markt gebracht: de gegomde etiketten om over oude adressen te plakken om zo oude enveloppen netjes opnieuw te kunnen gebruiken. Het werd een groot succes, zelfs een absolute bestseller, want vele malen werden grote oplagen ervan bijgedrukt en twee keer werd het ontwerp weer wat mooier gemaakt.

Ontwerp Ecologische woonbuurt: de gemeente Boxtel maakte in 1980 plannen om uitgerekend op het terrein van De Kleine Aarde een woonwijk te gaan bouwen. De medewerkers kwamen hiertegen in verzet. Samen met student Johan Fernhout en hoogleraar Kees Duivesteijn (Delft) werd een complete Ecologische woonbuurt ontworpen rondom De Kleine Aarde. Uiteindelijk werd door de gemeenteraad voorlopig afgezien van bouwen.

Het Hergebruikboek: door oud-medewerkster Hanneke van Veen werd in 1981 een boek geschreven over de talloze manieren waarop alles en nog wat hergebruikt kan worden. Dit boek werd een groot succes en beleefde enkele herdrukken, weer aangevuld met nieuwe tips.

Tentoonstellingen in Den Haag: twee keer werd door De Kleine Aarde een tentoonstelling in Den Haag georganiseerd. De eerste in 1981 ging over allerlei vormen van hergebruik, mede naar aanleiding van het uitgegeven Hergebruikboek. De tweede tentoonstelling was jaren later in Madurodam, waar alle aspecten van het werk van De Kleine Aarde getoond werden. En in Madurodam zelf werd een mini-piramidehuis geplaatst.

Ekowerk Boxtel: van 1983 – 1986 werd door het Ministerie van Milieu en de gemeente Boxtel het project Ekowerk Boxtel gefinancierd. Medewerker Jan Juffermans kon ook lokaal aan de slag met projecten als het eerste Kringloopcentrum, de Biologische Boerenmarkten, Komposterijen op de basisscholen, maandelijkse Hergebruikmarkten (bij gemeenschapshuis De Rots) en de Werkgroep Anders Wonen.

Eerste Biologische Boerenmarkt 1984: in de jaren 1984 en 1985 werden in het centrum van Boxtel proefmarkten gehouden waar uitsluitend biologische producten verkocht werden door de producenten zelf. Door die directe verkoop waren de prijzen aantrekkelijk voor producent en klant. Dit boerenmarkt-concept was nieuw voor Nederland. Het werd op een grote internationale conferentie in India door deelnemers uit België gepresenteerd waar die markten echter nog niet biologisch waren. De Kleine Aarde koos daar wel voor en dat sloeg aan. Meegewerkt werd ook aan de eerste Boerenmarkt in Amsterdam (Noordermarkt) en zo zijn er in de loop der jaren in bijna alle steden biologische boerenmarkten gekomen.

Moestuïneren op TV: de biologische moestuin was een belangrijk voorbeeld op het terrein van De Kleine Aarde. Daar werden ook veel cursussen over georganiseerd. Samen met Teleac werd een programma gemaakt over ecologisch tuinieren. De Kleine Aarde heeft ook informatie voor het cursusboek aangedragen.

Groene Pluimen uitgereikt: tussen 1989 en 1993 reikte De Kleine Aarde 24 keer De Groene Pluim uit. Die prijs ging steeds naar pioniers op de vele terreinen die met duurzaamheid te maken hebben, zoals voedsel, windenergie, landbouw, zonne-energie, duurzame economie, bouwen, hergebruik, recreatie, beleid en mobiliteit. Een paar winnaars van De Groene Pluim: Roefi Hueting die het duurzaam nationaal inkomen berekende, het echtpaar De Blécourt-Wijchman dat het internationale netwerk 'Vrienden op de Fiets' opzette, en wethouder Chris Zijdeveld van Schiedam voor zijn ecologische bouw- en verkeersbeleid.

Alders opent Wegwerpmuseum: De Kleine Aarde was niet bepaald gelukkig met de wegwerpmaatschappij. Daarom werd een grote collectie wegwerpartikelen verzameld en daarmee werden diverse vitrines gevuld en bijvoorbeeld een etalagepop geheel gekleed met wegwerpondergoed, een jurk en hoofddeksel. Zo ontstond in 1990 het eerste Wegwerpmuseum op Aarde, en minister Alders kwam speciaal naar Boxtel om het officieel te

openen. De collectie was ondergebracht in de Van Cooth-hoeve en trok veel bekijks. Naast de bekende wegwerphandschoenen, fototoestellen en aanstekers waren ook bijna antieke bierblikjes en een opvallend grote hoeveelheid medische wegwerpstoffen te zien.

McDonalds maakt vegaburger: In 1990 kwam De Kleine Aarde in botsing met McDonalds vanwege een publicatie over hamburgers en oerwoudvernietiging. Een rechtszaak werd na enige tijd afgeblazen en tot verbazing van menigeen kwam overleg tot stand over de introductie van de eerste vegaburger bij McDonalds. Medewerkers van De Kleine Aarde werden zelfs uitgenodigd om de eerste exemplaren te komen proeven.

Symposium Tijd om te Leven: bij het 20-jarig bestaan in 1992 werd uitgekocht met het grote symposium 'Tijd om te Leven', over ons haastige leven en de rol van tijd bij het milieuvraagstuk. Hier werd de term 'onthaasting' wellicht voor het eerst uitgesproken door socioloog Raf Janssen. En vanuit de vakbond FNV kwam het voorstel om in Europa de 24-urige werkweek in te stellen, waarmee de werkloosheid eenvoudig kon worden opgelost.

Rijdende Groene Keuken: in en op een grote rijdende truck met oplegger toonde De Kleine Aarde tussen 1992 en 1995 alle mogelijkheden van duurzame energie, zuinig watergebruik, afvalscheiding en dergelijke in twee milieuvriendelijke keukens. Door een groot etalageraam kon je ze al zien staan, maar binnen kon het publiek alles van dichtbij bekijken. De Groene Keuken toerde het hele land door en ook in België werden diverse steden en dorpen verrast met deze rijdende expositie.

Al eerder - in 1978 - organiseerden oud-medewerkers van De Kleine Aarde de varende tentoonstelling 'Energie Anders' over duurzame energiebronnen, die een tournee maakte langs 33 havensteden en meer dan 32.000 bezoekers trok.



The Small Earth in Kenya: via de internationale contacten op het gebied van biologische landbouw kwam De Kleine Aarde in 1992 in contact met John Njoroge, directeur van het Kenya Institute of Organic Farming (KIOF) in Nairobi. Mede dankzij ontwikkelingsorganisatie HIVOS kwam een plan van de grond voor een Kleine Aarde in Kenya. In 1993 werd 'The Small Earth Kenya' officieel geopend.

Diverse educatieve tuinen: vanaf 1990 veranderde het Ecopark drastisch. De productietuin werd sterk verkleind tot een model-moestuin en er kwamen diverse educatieve tuinen bij: de eetbare siertuin, de eco bloementuin, een grote kruidentuin, de boomgaard en een biodiversiteitstuin met veel variatie qua grondkwaliteit en hoogtes. Ook kwam er een natuurspeelplaats voor kinderen, een grote vijver en een groot groen educatief doolhof/labyrint.

Start Ecologische Voetafdruk: via een congres over duurzame gemeenten in Denemarken maakte De Kleine Aarde in 1995 kennis met het model van de Ecologische Voetafdruk uit Canada. Binnen enkele jaren werden in Boxtel al diverse educatieve activiteiten met het model georganiseerd en ook een proefproject van drie jaar met acht Nederlandse gemeenten waaronder Den Bosch, Den Haag en Nieuwegein. Voor de educatie werd de naam 'Mondiale Voetafdruk' in gebruik genomen, zoals 'Global Footprint' in het buitenland.

Samenwerking met Gömörzölös: via een internationaal congres in 1996 kwam De Kleine Aarde in contact met initiator Ivan Gyulai van het Ecodorp Gömörzölös in Noord-Oost-Hongarije, tegen de grens met Slowakije. Met de toepassing in de praktijk van diverse ecologische projecten op het gebied van landbouw, voedsel/kruiden, energie en duurzame renovatie werd dit dorp nieuw leven ingeblazen, waardoor het zelfs inkomens kon verwerven uit het toerisme. Het dorp werd een beroemd voorbeeld in heel Oost-Europa.

Samenwerking De Duurzame Driehoek: onder andere vanwege de promotie van streekproducten door De Kleine Aarde werd het centrum vaker betrokken bij het provinciaal beleid, de innovatie binnen de Meierij en later de ontwikkeling van 'De Duurzame Driehoek', het gebied tussen de steden Den Bosch, Eindhoven en Tilburg. Boxtel ligt precies op het geografisch middelpunt van deze drie steden en het duurzame beleid van de gemeente Boxtel inspireerde vele andere gemeenten om ook meer te gaan doen.

Elektrische Ecobus: vanaf 1999 reed er een elektrische busje tussen het station van Boxtel en de projecten 'De Twaalf Ambachten', het museum 'De Groene Poort' en De Kleine Aarde. Die bus was een initiatief van Sietz Leeflang en hij werd door hem dan ook omgebouwd naar elektrisch. Het was een mooi samenwerkingsproject dat ervoor zorgde dat vele bezoekers elektrisch naar en tussen de drie projecten konden worden vervoerd.

Nieuw Bezoekerscentrum: op De Kleine Aarde staat het eerste 'cradle-to-cradle-gebouw' van Nederland. Dat is het nieuwe Bezoekerscentrum dat in 1995 officieel werd geopend. Dit gebouw werd geheel ontworpen vanuit het principe van kringlopen: van water en van de



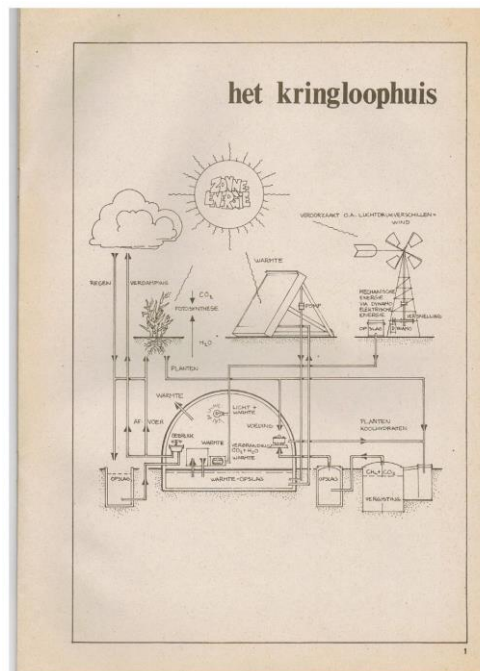
materialen. De architect was Tjerk Rijenga, een van de pioniers op het gebied van duurzaam bouwen. Enkele details: het grootste zonnecellendak in de Benelux, een groot helofytenfilter voor de reiniging van het afvalwater (officieel geopend door minister De Boer) en ook grote groene isolerende daken met sedumplantjes.

EA-tjes en De Duurzame Stad: in de loop der jaren heeft de uitgeverij van De Kleine Aarde, naast het tijdschrift, een hele plank aan boeken, brochures, kalenders, agenda's, folders en posters uitgegeven. Veel bekendheid verwierven de zogenaamde 'Ecologische Alternatieven' ofwel de EA-tjes: boekjes van 14,7 x 14,7 cm met kleurige kaften. In totaal werden er 40 titels van uitgegeven, van jam en kompost maken tot bijen houden en bier

brouwen. Een forse luxe uitgave was 'De Duurzame Stad' in 1998, samen met de Boxtelse uitgeverij Aeneas. Dit boek staat vol inspirerende projecten in gemeenten op alle terreinen van het lokale beleid, dus bouwen, verkeer, afval, energie, groenbeheer enz.

The Small Earth Nepal: via een excursie vanuit de School of Management in Maastricht maakte student Dhiraj Pradhananga uit Nepal kennis met De Kleine Aarde. Na zijn studie vroeg hij of hij de naam van De Kleine Aarde mocht gaan gebruiken voor een soortgelijk centrum in Kathmandu. Zo begon hij in 2004 met medestudenten 'The Small Earth Nepal'. Regelmatig werden verslagen gestuurd over hun activiteiten rond klimaatverandering, de voetafdruk, duurzame energie en waterbeheer.

Tijdschrift De Kleine Aarde: vanaf het begin in 1972 tot de herfst van 2010 kwam het kwartaalblad De Kleine Aarde uit, steeds bij de wisseling van de seizoenen. In totaal zijn er 154 nummers van het magazine verschenen; de eerste op grauw kringlooppapier met zwarte en ook diverse kleuren inkt, de latere jaargangen op chique kringlooppapier en in full colour.



Restauratie Kringloophuis: in de loop der jaren moesten aan het Bolhuis of Kringloophuis vaak onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd worden. De grote zonnecollector en de biogasininstallatie werden in de loop der jaren afgebroken. Sloop van het Kringloophuis zelf kon worden voorkomen door een ingrijpende restauratie in 2009. Binnen werd toen een tentoonstelling ingericht over de ontwikkeling van het duurzaam bouwen, inclusief de wijk 'In Goede Aarde', die naast De Kleine Aarde was gebouwd.

7. Rapport 'Our Common Future' 1987

Tot zover een greep uit de vele activiteiten op en vanuit De Kleine Aarde. Hieruit wordt wel duidelijk dat er vanuit een mondiaal perspectief werd gewerkt. Al vanaf het begin keek men met die mondiale blik naar de verschillende vraagstukken. In 1987 bracht de Commissie voor Milieu en Ontwikkeling van de Verenigde Naties het rapport 'Our Common Future' uit, ook wel Het Brundtland-rapport genoemd, naar de voorzitter van de VN-commissie mevr. Gro Harlem Brundtland, destijds de premier van Noorwegen. In dat rapport werd duidelijk gemaakt dat er wereldwijd een andere manier van denken en handelen noodzakelijk was om de aarde leefbaar te houden voor volgende generaties en om de beperkte hulpbronnen eerlijker te verdelen. Dat werd 'Duurzame Ontwikkeling' genoemd. Dus het VN-rapport bevestigde het belang van de visie en het werk van De Kleine Aarde en gaf er extra steun aan.

De waardering voor het pionierswerk groeide in die tijd dan ook aanzienlijk. ‘Mondiaal denken, lokaal handelen’ werd de wereldwijde slogan voor het werken aan duurzaamheid.

8. Duurzame ontwikkeling in Boxtel

Mensen die op De Kleine Aarde werkten en ook in Boxtel woonden waren regelmatig ook actief op lokaal niveau. Een energiegroep (de ‘Verontuste Energiegebruikers’) bracht bijvoorbeeld al rond 1982 een nota uit die aan de gemeente werd aangeboden. Later werd actie gevoerd om Boxtel lid te maken van het Klimaatverbond van gemeenten. Dat lukte via de gemeenteraad. Zo kwam ook de eerste Nederlandse lokale conferentie over Duurzaamheid in Boxtel tot stand, in samenwerking met de gemeente doordat burgemeester Rombouts er zijn volledige steun aan gaf. Weer wat later ontstond de werkgroep Lokale Agenda 21 om het duurzame beleid in Boxtel verder te helpen vormgeven. Ook bij het eerdere project ‘Ekowerk Boxtel’ van De Kleine Aarde was de gemeente betrokken. De gemeente Boxtel werd zelf ook steeds actiever rond energiebesparing, afval en hergebruik, biodiversiteit, duurzaam bouwen en klimaatbeleid.

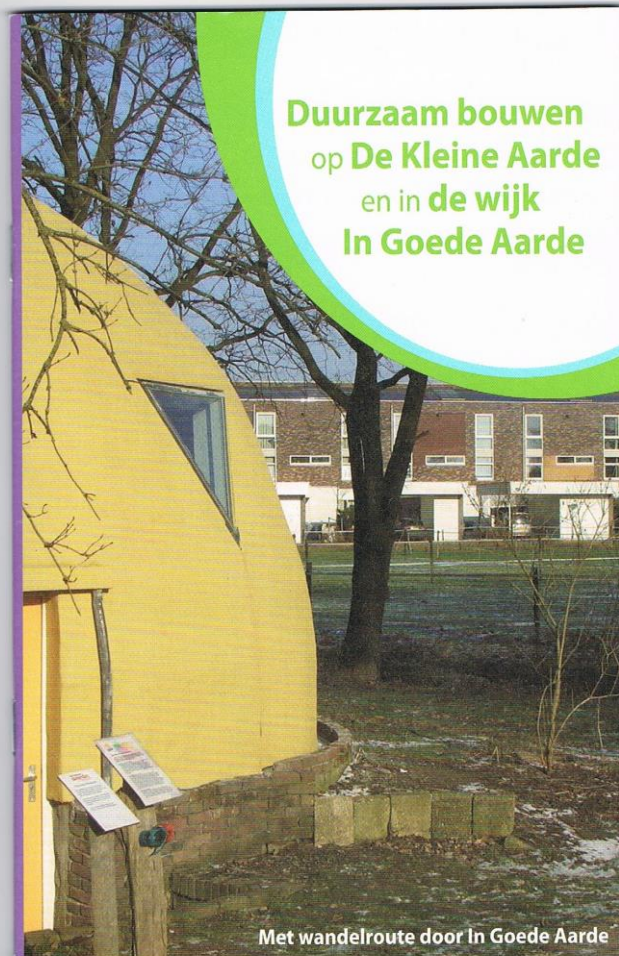
9. Sluiting van De Kleine Aarde

Op 1.1.11 stopte stichting De Kleine Aarde in Boxtel formeel. De personeelskosten voor de educatie en het onderhoud van het Ecopark, met twee grote en enkele kleinere gebouwen, waren te hoog opgelopen, terwijl het aantal bezoekers de laatste jaren terugliep. Dat laatste duidt in feite op een succes, want de duurzame innovaties die in het Ecopark getoond werden waren intussen bijna overal in Nederland te zien, van Groningen tot Zeeland. Twee projecten van De Kleine Aarde gingen door in aparte stichtingen. Het ene project was de ‘Duurzame Waardekaart’ (nu Goodclub en Goodcoin), waarmee je van honderden duurzame bedrijven korting kreeg bij de aanschaf van duurzamere producten en diensten (www.duurzamewaardekaart.nl). Het andere project is ‘Het Bewaarde Land’ voor het organiseren van een drie-daagse natuurervaring voor kinderen in het basisonderwijs.

De door De Kleine Aarde ontwikkelde scan voor de meting van de persoonlijke Mondiale Voetafdruk bleef in de lucht: op www.duurzaamheidinactie.nl. Samen met andere scans werden die aan diverse organisaties overgedragen die er actief mee verder wilden werken zoals de Voedselvoetafdruk door het Voedingscentrum in Den Haag (www.voedselafdruk.nl).

10. Laatste boekje van De Kleine Aarde

Voor het Bezoekerscentrum, de Van Cooth-hoeve en het Ecopark werd na 2010 door de gemeente duurzaam hergebruik gezocht, inclusief het behoud van het Kringloophuis dat recent nog was gerestaureerd. Bij de heropening van het Kringloophuis in 2010 verscheen het laatste boekje van het project in Boxtel met de titel: Duurzaam bouwen op De Kleine Aarde en in de wijk In Goede Aarde, inclusief een wandelroute door die wijk.



11. Gerealiseerde idealen

Het gedachtengoed van De Kleine Aarde en vele anderen ontwikkelt zich nu verder in de praktijk. De diverse idealen zijn immers in vele vormen in de samenleving opgepakt en uitgewerkt. En vaak zijn er gespecialiseerde organisaties gekomen die het voortouw hebben genomen. Helaas zijn de idealen vaak nog maar 3% tot soms 10 à 20% in de samenleving gerealiseerd, waardoor onze Mondiale Voetafdruk nog steeds groter wordt. De grote uitdaging is dus nu vooral: werken aan opschaling! Hieronder de toptwaalf van gerealiseerde idealen van De Kleine Aarde (DKA).

1. **Biologische landbouw:** is tegen de klippen op (van oneerlijke concurrentie en bestaande belangen) langzaam maar zeker doorgegroeid, tot in de supermarkten toe.
2. **Windenergie:** algemeen wordt nu onderkend dat dit de meest efficiënte manier is om gratis energie uit de lucht te vangen.
3. **Zonnestroom:** dit is wellicht de mooiste vorm van het gratis aftappen van energie uit zonlicht: geen geluid en nauwelijks onderhoud. Vele bedrijven, coöperaties en andere organisaties zijn er nu actief mee. We zien de panelen op steeds meer daken.
4. **Biologische Boerenmarkten:** de eerste markten organiseerde DKA in 1984 in Boxtel; via de Noordermarkt in Amsterdam zijn ze nu in vele gemeenten te vinden.
5. **Zonneboilers:** de eerste stond op DKA bij het Kringloophuis, in de vorm van zwart geverfde radiatoren. Nu zijn ze zondermeer rendabel en zouden standaard op elk nieuw huis toegepast moeten worden.
6. **Duurzaam bouwen:** wat begon met het Kringloophuis ('de bakermat van de Eco-architectuur in Nederland' genoemd), is nu praktisch in bijna alle gemeenten. Op DKA werd later ook een piramidehuis gebouwd en in 1995 het nieuwe bezoekerscentrum. De laatste jaren werd bovendien door de groep 'Ecodorp Brabant' met een paar honderd vrijwilligers het fraaie Eco-Expogebouw op het terrein neergezet.



7. **Kringloopcentra:** een van de eerste kringloopwinkels werd in de landbouwschuur van DKA gerund. Nu vind je ze in bijna alle gemeenten. En hergebruik is nu zelfs modern: vintage!
8. **Ecologisch tuinieren:** Vele duizenden mensen volgden cursussen en/of gebruikten de publicaties om natuurvriendelijk te leren tuinieren en composteren en met hun (moes)tuin ook een bijdrage te leveren aan het behoud van de biodiversiteit. Moestuinieren is nu helemaal hip.
9. **Fietskarren:** was je in de jaren '70 en '80 nog 'een geitenwollen sok' met de fietskar; nu zijn de huidige fraaie fietskarren tot 'het icoon van modern ouderschap' uitgeroepen. Op DKA kon iedereen diverse modellen uitproberen op het circuit van de Bike Experience.
10. **Minder vlees en zuivel:** vanaf het prille begin was DKA actief met kookboeken/lessen/recepten enz.. Uit onderzoek blijkt dat de productie van vlees en zuivel in de hele keten tussen 18% à 51% van alle klimaatgassen uitstoot. Ook het grond- en watergebruik voor de dierlijke productie zijn mondiaal een groot knelpunt. Er zijn nu volop 'vleesvervangers' te koop en het is nu 'cool' om vaker vegetarisch te eten (de flexitariërs).
11. **Regioproducten:** dit was al vele jaren een van de acht speerpunten van DKA voor een duurzame voeding. Nu zien we nationaal en internationaal een groeiende beweging naar vooral regionale productie, mede om de voedselkilometers (foodmiles) sterk te reduceren.

12. **De Mondiale Voetafdruk:** De Kleine Aarde ontwikkelde als eerste diverse educatieve projecten met het model dat in 1996 in Canada werd ontwikkeld. Nu zijn vele bedrijven, opleidingen en overheden (tot Europa en de VN toe) er actief mee om de mondiale impact van ons handelen te kunnen meten. Het werk met de Voetafdruk van DKA werd na 2010 voortgezet door de Werkgroep Voetafdruk Nederland met o.a. de site www.voetafdruk.eu. Daar staat ook het gratis ebook 'Mijn hemel!' over de Voetafdruk op.



12. Informeel opleidingscentrum

In de loop der jaren hebben vele honderden mensen op De Kleine Aarde gewerkt, voor korte (stages) of langere tijd. Het was in feite een informeel opleidingscentrum voor ecologisch denken en doen. De meesten gingen elders door met het ecologische werk. Bijvoorbeeld Hanneke van Veen uit Den Haag, die enkele jaren naar Boxtel heen en weer reisde en in 1980 vertrok. Zij zette eerst op De Kleine Aarde en vervolgens in Den Haag een Kringloopwinkel op en werd vooral bekend met de roemruchte Vrekkenkrant, die later is omgedoopt tot het blad 'Genoeg' (www.genoeg.nl). Greet Hospers en Wim Brinkman, die elkaar leerden kennen op De Kleine Aarde, hebben later de 'Graseieren' ontwikkeld, die in bijna alle supermarkten werden verkocht. En Jip Lenstra, die meewerkte aan de bouw van het Kringloophuis, werd later een hoge ambtenaar voor energiebeleid op het ministerie van Milieu. Nog een ander voorbeeld: Marta Resink en Dick Verheul, die tot 1994 op De Kleine Aarde actief waren, begonnen in Eindhoven met het project 'Omslag' dat nog steeds veel activiteiten organiseert en het blad ZOZ uitgeeft (www.omslag.nl). Het project vierde vorig jaar het 20-jarig jubileum.

13. Morele verantwoordelijkheid

Halverwege 2015 bracht paus Franciscus de encycliek 'Laudato Si' (Geprezen zijt Gij) uit. Wereldwijd was de aandacht groot, vooral omdat de paus veel aandacht gaf aan onze morele verantwoordelijkheid tegenover mensen elders op aarde en volgende generaties. Jelmer Mommers van De Correspondent concludeerde na het lezen van de encycliek het volgende: "Wat politici en de milieubeweging doorgaans niet durven – tegen mensen zeggen dat ze misschien minder moeten consumeren, dat niet alles hetzelfde kan blijven – dat zegt de paus hard en herhaaldelijk". Laat nu juist De Kleine Aarde de uitzondering op die gesignaleerde

regel zijn geweest. Want bij herhaling werd vanuit het ecologisch centrum in Boxtel gewezen op de noodzaak van vermindering van met name het vlees-en zuivelgebruik, van het autogebruik, van het vliegen en van energie- en grondstoffengebruik in het algemeen. Maar daarbij werd ook altijd gewezen op de voordelen ervan en de alternatieven voor een veiliger en aangener leefmilieu, in feite voor het goede leven. Want uiteindelijk zijn milieuproblemen vooral sociale vraagstukken die het goede leven min of meer onmogelijk maken.

Auteur Jan Juffermans werkte op De Kleine Aarde van februari 1978 tot juni 2010.

Bronnen:

De tijdschriften en de diverse andere uitgaven van De Kleine Aarde, alsmede persoonlijke herinneringen van de auteur.

De regionale weekkrant 'Brabants Centrum' zorgde uit hun archief voor de foto's op de pagina's 2, 3, 6 en 13.